

Arxiu Municipal de Districte de Gràcia

Una proposta didàctica

1. L'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia i l'ensenyament de la història

L'Arxiu de Districte de Gràcia conté un fons documental important que fa referència a l'antic poble de Gràcia, en especial documentació referida a finances, beneficència, sanitat, ensenyament, servei militar i administració en general. Aquest fons, malgrat ser fragmentari, és avui un dels conjunts de fonts primàries més importants per conèixer l'evolució de les poblacions de l'entorn de Barcelona fins l'època de l'annexió. Aquesta documentació permet adonar-se del pas d'una societat rural a una altra típicament industrial i urbana, amb la problemàtica que aquestes metamorfosis comporten.

L'estudi d'aquestes **transformacions històriques** pot ser abordat des de múltiples perspectives. Els avantatges de l'estudi de la història local són evidents. Primer de tot, l'apropament a l'estudi de la pròpia localitat és una de les maneres més eficaces d'introduir els infants i joves en l'estudi científic del passat, ja que permet aplicar els mètodes propis de la història de forma directa. En segon lloc, la història local permet l'elaboració de treballs que impliquin diferents disciplines. I, sobretot, és el marc ideal per a desenvolupar tècniques d'observació directa.

Tot i els avantatges que presenta aquesta manera d'aproximar l'alumnat a la història local, planteja problemes derivats d'una visió empobrida i localista. Aquest risc porta, de vegades, a transformar el que hauria de ser un mitjà en un objectiu a assolir per si mateix. L'aprenentatge de la història local no té cap sentit si no s'és capaç de transferir el seus resultats a un marc o context més ampli. Tota persona necessita **comprendre de manera global el passat i el present** del món per tal de poder intervenir d'una manera local.

En aquest sentit, els materials de l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia constitueixen un conjunt de fonts primàries de naturalesa local susceptibles de ser tractades en l'ensenyament reglat de la Història com un contingut fonamental del currículum educatiu de Catalunya.

1.1. L'ensenyament de la història en el sistema reglat actual

L'ensenyament de la Història en l'etapa de l'Educació Secundària Obligatòria (ESO) està regulat pel currículum d'Educació Secundària Obligatòria. Àrea de ciències socials del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya (1993), on es defineixen els **objectius generals i terminals**, així com els diversos continguts a treballar durant tota l'etapa.

Encara que la Història no es contempla en l'esmentat document com una disciplina acadèmica diferenciada de les Ciències Socials, en la pràctica i en els diversos exemples que apareixen proposats pel propi Departament d'Ensenyament, es fa referència a temes com «La revolució burgesa», «La revolució industrial», «L'expansió del capitalisme», «La Guerra Civil espanyola», «El franquisme», així com als aspectes rellevants de la història de Catalunya tal com «La configuració nacional de Catalunya a l'edat mitjana», «L'expansió baix-medieval» o «Industrials i treballadors al segle XIX».

No és aquest el moment de glossar els diversos continguts del currículum català, però si senyalar que, dels 52 objectius terminals que es plantegen, una vintena fan referència directa a continguts de tipus procedimental. D'entre ells, voldríem senyalar de manera especial els números 35, 36, 37, 40, 49, 50 i 51 (veure pàgina següent).

Compte de viajeros y kilometros recorridos en los años
Como datos estadísticos demostrativos del progreso en
medio de viajeros, publicamos a continuación los si-
guientes:

AÑOS	Viajeros	Coches-Km.
1925	4.375.280	644.894
1930	8.354.129	1.495.249
1935	11.641.423	1.892.751
1940	11.168.794	1.396.224
1945	28.189.428	1.671.656
1946	31.678.179	1.798.289

PROYECTOS PARA EL PORVENIR

Actualmente la Compañía del "Gran Metropolitano de
Barcelona" tiene dos importantes proyectos de realizar

35. Explicar situacions o fets històrics en els quals es posi en evidència que els ritmes de la història no són proporcionals ni en totes les facetes ni en totes les societats.

36. Identificar les principals causes que motiven una situació històrica o conflicte actual, interrelacionant-ne i deduint-ne les conseqüències.

37. Manejar divisions convencionals que s'utilitzen per dividir la història i identificar-hi les principals societats i períodes històrics de Catalunya, tot interrelacionant els trets bàsics d'ordre econòmic, social, polític i cultural que les caracteritzen a fi de prendre consciència de la realitat nacional catalana i del seu patrimoni mediambiental, cultural, lingüístic i històrico-artístic.

40. Descriure els trets fonamentals de la revolució burgesa i industrial i la liquidació de l'Antic Règim, distingint les característiques bàsiques de l'estat burgès i fent referència a les grans transformacions que ha experimentat Catalunya en els dos segles darrers.

49. Obtenir, tot analitzant-la i classificant-la, informació rellevant a partir de diverses fonts d'observació directa (treball de camp, enquestes, entrevistes, visites), d'observació indirecta (pel·lícules, vídeos, gravats, imatges, obres d'art) i de diferent tipus (documents escrits, gràfics, mapes, estadístiques, bases de dades), distingint les dades i opinions que proporcionen al voltant d'un tema.

51. Realitzar treballs de síntesi sobre algun fet important de l'actualitat o del passat a partir d'informació diversa, tot tenint interès per presentar-los amb rigor i netedat, i d'acord amb la normativa preestablerta i comunicant-los per escrit, oralment o mitjançant altres registres.

1.2. Les necessitats dels docents i les fonts primàries

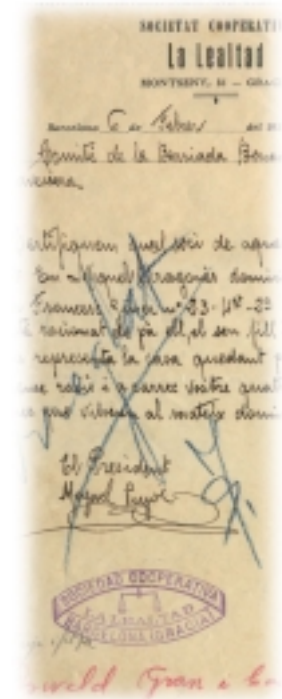
La comunitat docent del nostre país no està mancada de fonts primàries. Existeixen reculls documentals importants fets per professionals i també incorporats en llibres de text i materials didàctics complementaris. Tot i així, aquests materials freqüentment són fragmentaris i han estat escollits per justificar documentalment una afirmació de tipus històric. Amb això volem dir que aquestes fonts acostumen a estar pensades per "il·lustrar la història explicada". Els autors de molts d'aquests materials acostumen a escollir-los amb posterioritat a la redacció de textos acadèmics destinats a l'escola en els seus diversos nivells.

Aquest fet no és negatiu en sí mateix, però és una perversió del mètode d'anàlisi de la història que acostuma a funcionar justament a la inversa. En efecte, l'anàlisi històrica implica sempre que sobre els fets del passat l'historiador se'n formuli preguntes, i proposi hipòtesis i, sobretot, cerqui aquelles fonts que són imprescindibles per justificar aquestes hipòtesis. Per tant, si el material didàctic ha de respondre a les necessitats docents cal pensar en un altre tipus de materials.

1.3 Els objectius de l'ensenyament de la història

Dins de l'ensenyament de la història es poden destacar un seguit d'objectius:

- **Comprendre els fets succeïts en el passat i saber-los situar en el seu context.**
- **Comprendre que en l'anàlisi del passat hi ha molts punts de vista diferents.**
- **Comprendre que hi ha formes molt diverses d'adquirir, obtenir i avaluar informacions sobre el passat.**
- **Ser capaços de transmetre de forma organitzada allò que sobre el passat s'ha estudiat o s'ha obtingut.**

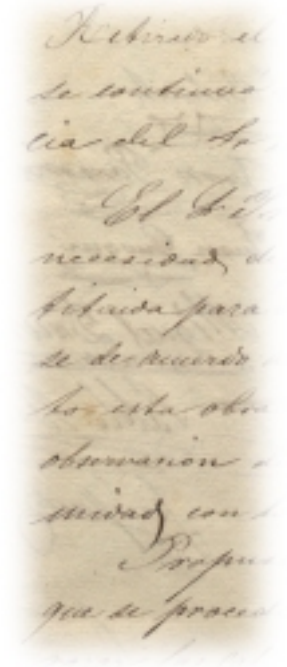
Comprendre els fets succeïts en el passat i saber-los situar en el seu context

És necessari que l'alumnat sàpiga reconèixer les convencions temporals de la història, des de la clàssica divisió d'èpoques fins a l'estructura dels segles i les convencionalitats dels calendaris. Per comprendre doncs, els fets i poder-los situar en el seu context històric cal saber construir seqüències temporals i utilitzar convencions cronològiques ja sigui mitjançant l'ús de línies del temps o altres representacions gràfiques.

El professorat, en aquest sentit, ha de tenir present que els fets històrics mai poden explicar-se de forma aïllada i que, per comprendre un esdeveniment, cal fer referència a les accions anteriors i posteriors.

Tampoc és possible contextualitzar el passat sense tenir present que qualsevol fet històric té més d'una causa i pot arribar a tenir moltes conseqüències, encara que ni totes les causes ni totes les conseqüències tenen el mateix ordre d'importància.

El concepte de canvi és fonamental per comprendre els fets i situar-los en el seu context. Per aquest motiu, l'alumnat ha d'adquirir una comprensió clara d'aquest concepte. Per tant, ha de saber veure que els ritmes de canvi són diferents en segons quines èpoques i segons quins llocs. Hi ha vegades que en un espai de temps es produeixen molts canvis, mentre que en d'altres espais de temps semblen canviar de manera molt lenta o, fins i tot, es té la sensació d'un cert estatisme.

Comprendre que en l'anàlisi del passat hi ha molts punts de vista diferents

A partir d'una informació històrica, l'alumnat ha de ser capaç de reaccionar fent-hi comentaris. Ara bé, aquest fet no li hauria d'impedir d'adonar-se que sobre un esdeveniment del passat pot haver-hi més d'una versió. Comprendre i explicar les diverses versions d'un fet és molt important, però és encara més important admetre que dues versions diferents d'un fet poden ser igualment vàlides. Finalment, l'alumnat hauria de comprendre les raons i els motius de per què poden haver-hi diverses narracions sobre un mateix fet.

És ben cert que segons el tipus d'informació o de fonts emprades, les versions dels fets històrics poden ser diferents, però la manera de pensar la nacionalitat o la creença dels historiadors pot afectar substancialment la interpretació dels fets passats, i malgrat tot, hem d'ensenyar a l'alumnat que la història entesa com a saber científic és l'única manera rigorosa d'explicar el passat i el present, tot i la provisionalitat de les nostres conclusions.

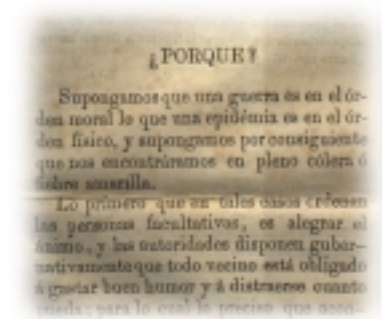
Comprendre que hi ha formes molt diverses d'adquirir, obtenir i avaluar informacions sobre el passat

Aquest important objectiu de la història fa referència a mostrar de quina manera s'obtenen les dades que serveixen per construir l'explicació històrica. Aquest objectiu s'ha d'assolir de forma gradual, i en una primera etapa s'ha de procurar que els alumnes siguin capaços d'extraure informació d'una documentació històrica prèviament seleccionada. Posteriorment, i a mesura que les seves destreses i habilitats augmenten, l'alumnat hauria de saber adquirir informació històrica mitjançant fonts diverses que, normalment, contenen més informació de l'estrictament necessària.

Amb tot, no és suficient extraure informació. Cal saber valorar-la i, per tant, l'alumnat ha de saber comparar el valor d'algunes fonts i reconèixer quin tipus de fonts històriques podrien ser utilitzades per a una línia concreta de treball.

També és molt important aprendre a comparar críticament les fonts i reconèixer que el valor que tenen està determinat en gran part per les preguntes que ens fem sobre el seu contingut, sobre l'origen de la font, sobre l'autor, o sobre les causes que van motivar la seva aparició.

Finalment, els alumnes han d'entendre que les fonts poden ser útils malgrat les seves mutilacions, imperfeccions i manipulacions.

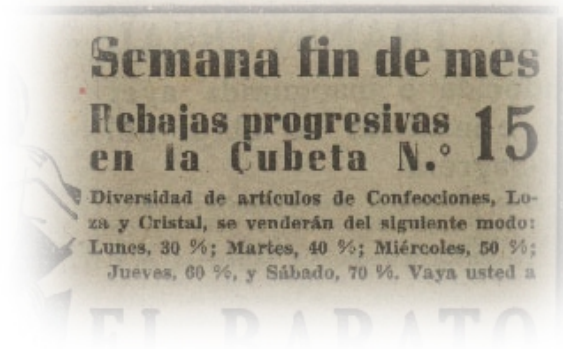

Ser capaços de transmetre de forma organitzada allò que sobre el passat s'ha estudiat o s'ha obtingut

Per assolir aquest objectiu cal saber descriure oralment, en primer lloc, els fets del passat o les narracions històriques. També és important saber comunicar coses del passat emprant més d'un mitjà d'expressió (mapes, informes, dibuixos, diagrames, narracions, vídeos, etc.).

L'alumnat hauria de ser capaç de seleccionar dels fons d'arxiu material històric rellevant amb la finalitat de comunicar aspectes del passat. Per tal de realitzar aquesta comunicació, l'alumnat ha de sintetitzar tota la informació recollida i estructurar-la de forma coherent.

En resum, el conjunt d'objectius que es pretenen treballar a través de la utilització de les fonts poden veure's en la pàgina següent.

Objectius generals dels materials didàctics

Objectius	Dossier	Objectiu general	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Objectiu 1	I varen ploure bombes...	Comprendre que la història es construeix mitjançant fonts primàries	Reconèixer que cada document conté informació sobre un fet concret.	Aprendre a extraure informació de documents diversos i que aquesta informació no és igualment rellevant.	Aprendre a ordenar i classificar la informació proporcionada per les diverses fonts documentals, atenent a la finalitat de reconstruir algun aspecte del passat.
Objectiu 2	Una misteriosa desaparició	Comprendre que la recerca històrica es basa en la formulació d'hipòtesis sobre els fets.	Ordenar les fonts amb la finalitat d'obtenir una conclusió provisional lògica. A l'hora d'explicar problemes històrics, situar alguns fets, causes i conseqüències en un ordre lògic d'importància.	Comprendre que per examinar els fets poden ser necessàries diverses hipòtesis de treball.	Intentar contextualitzar amb els fets històrics de cada moment, una hipòtesi concreta.
Objectiu 3	Quan no hi ha menjar...	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.		
Objectiu 4	Visca la guerra!	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals.	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.	Adquirir informació històrica a partir de fonts diverses que contenen més informació de la que es necessita per a realitzar una tasca específica i seleccionar tipus de fonts que podrien ser útils per a proporcionar informació en una investigació històrica.	Demostrar una consciència creixent del caràcter de les fonts i llurs diversos usos i limitacions, les circumstàncies que varen conduir a la seva creació i si es poden emprar dades que siguin millors.
Objectiu 5	Com era el metro abans?	Comprendre que el procés històric està subjecte a canvis constants que només poden ser estudiats mitjançant la comparació.	Establir comparacions entre l'abans i el després.	Verificar i jerarquitzar els canvis ocorreguts en un espai temporal.	Aprendre que hi ha elements més resistents al canvi que d'altres, i que en les nostres societats, moltes de les nostres certeses i creences també estan destinades a canviar
Objectiu 6	I varen ploure bombes...	Ser conscient que per treballar els documents del passat cal aprendre un sistema de classificació i anàlisi de tot tipus de fonts.	Classificar les fonts primàries de forma autònoma i treure'n informació diversa en funció d'uns criteris d'anàlisi.	Relacionar la informació extreta de les fonts gràfiques tot comparant-les amb els fets de caràcter històric succeïts en els períodes apareguts en els documents.	

1.4. Models de tractament de la documentació

La utilització de les fonts històriques a l'aula ha de ser important pel seu contingut i no pas per l'aspecte formal del document. En aquest sentit existeixen reculls documentals impresos que van des dels documents legals, correspondència privada, i que els docents d'història i de ciències socials poden utilitzar habitualment. Amb tot, l'atenció i l'interès de l'alumnat és més fàcil de captar quan se'ls mostra o se'ls posa en contacte amb la documentació original. Saber que aquest document té un grapat de segles provoca reaccions d'empatia que no són fàcilment assolibles mitjançant les transcripcions impreses en els llibres.

De forma similar a com opera en els mitjans audiovisuals el directe o el diferit, la documentació original o la impresa en un llibre de text no provoquen les mateixes reaccions. Per tant, l'ús de fonts documentals directes acostuma a tenir un impacte emocional diferent i més intens que qualsevol altre mitjà. Per aquest motiu, alguns arxius acostumen a oferir al públic general i als escolars reproduccions facsímils de documents importants per al coneixement de la història d'un país. Aquest és el cas dels Estats Units en què molts arxius han reproduït de forma facsímil molts dels seus fons amb finalitats divulgatives, estètiques o didàctiques.

1.5. La Història a l'aula

La història com a disciplina escolar presenta certes dificultats pel que fa al procés d'ensenyament i aprenentatge. Algunes d'aquestes dificultats cal relacionar-les a l'**estructura de la pròpia matèria**, que té un eix vertebrador cronològic i també amb problemes derivats de la **manca d'instruments pròpiament didàctics**.

Pel que fa a la primera dificultat, cal tenir present que durant la infància i l'adolescència, la conceptualització del temps històric acostuma a ser font de molts problemes, i els docents coneixen per pròpia experiència com és de difícil que els seus alumnes situïn els fets en el temps. De fet, la manca de fils conductors temporals dificulta l'estudi de la història fins a l'extrem de fer inútil molts dels esforços que el professorat fa per aconseguir resultats satisfactoris. Pel que fa a la segona dificultat cal dir que els únics instruments que el docent sol tenir a mà per ensenyar la història són els **mapes històrics** i els **reportatges audiovisuals**. El primer dels instruments, tot i ser útil, no deixa de ser abstracte i sovint té més a veure amb l'espai històric que amb el temps, mentre que els documentals audiovisuals pel fet de ser produccions destinades a públic adult amb finalitats lúdico-culturals, no sempre s'adeqüen a les necessitats dels docents ni a les capacitats de l'alumnat. A més, molts d'aquests documentals presenten els fets històrics donant-ne una versió tancada, «cuinada» en els centres de producció i sota la batuta ideològica de concepcions rígides del passat. No deixen lloc a cap dubte respecte a allò que va succeir i predisposa l'alumnat, més que a un acte de reflexió, a un acte de fe. Per tant, mancats de tot aparell metodològic, fragmentades les seves fonts d'informació, manipulades les imatges i incompreensible el text, els documentals esdevenen inútils per a la tasca educativa.

Encara que no és aquest el lloc de qüestionar la validesa d'aquest tipus de material didàctic, el que sí que és cert és que en els centres docents, de forma pragmàtica, prescindeixen del seu ús.

És en aquest sentit que seria extraordinàriament útil per als docents, l'existència d'un **material didàctic que mostrés el procés metodològic de la disciplina històrica** i que ensenyés, a partir de documentació arxivística, com es reconstrueix críticament el passat. I això només es pot fer des dels arxius.

Obrim els arxius

Donat el tipus de documentació existent a l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia es fa evident que els períodes històrics que poden ser tractats des d'aquest arxiu són els que convencionalment atribuïm a finals de l'època moderna i, sobretot, contemporània. Dins d'aquest dilatat espai de temps, les problemàtiques que es poden abordar són diverses, però donada la naturalesa dels documents cal seleccionar aquells que presenten més facilitat per la seva lectura i interpretació. Així doncs, documents impresos o bé elaborats amb màquina d'escriure són especialment idonis. Pel que fa als documents a mà, és important triar aquells que han estat escrits per professionals de l'escriptura, és a dir, els de les secretaries municipals, els de l'administració pública o bé la correspondència privada que en el seu moment va gaudir d'un bon secretari.

Tot això limita l'ús de l'arxiu a uns quants temes:

Les **actes del consell municipal**, tot i no ser documents especialment atractius presenten l'avantatge d'oferir sèries cronològiques completes que, en molts casos, ens proporcionen marcs molt clars per comprendre els esdeveniments del segle passat. En aquest sentit, tant la seva presència, com la seva absència, ens donaran la clau per a comprendre un episodi violent de la vida quotidiana del municipi.

L'arxiu disposa la sèrie completa del **periòdic satíric *El Cañón Rayado*** que es va publicar mentre va durar l'enfrontament entre Espanya i el Marroc a les darreries de 1859 i principis de 1860. Aquests exemplars són una bona eina per comprendre la intencionalitat, és a dir la subjectivitat, de la premsa de l'època en aquest conflicte.

